

der han höll besöktes bland andra av Hanna Ouchterlony (1838–1924), som när Frälsningsarméns arbete formellt etablerades i Sverige 1882 utsågs till kommandör över den svenska armén. Även om Ouchterlony inte var den enda kvinnan med en ledande position i rörelsen, kännetecknades konstruktionen av kvinnlighet inom armén under perioden av en alltigenom märkbar tvetydighet. Samtidigt som ideal vilka framstod som centrala för feminiteten i sekelskiftets Sverige utmanades, till exempel genom att kvinnorna inom Frälsningsarmén gjorde anspråk på en tydligt markerad roll i det offentliga rummet, så framställdes kvinnorna även som fysiskt och psykiskt bräckliga och ytterst ansvariga för arbetet kopplat till hushållet.

Utifrån ett brett och rikt källmaterial, bland annat tidigare utforskat arkivmaterial, redogör Lundin för Frälsningsarméns första 40 år i Sverige på ett mångfacetterat och intresseväckande sätt. Med hjälp av det performativa perspektivet – alltså synen på handling som meningsskapande – kastas nytt ljus över flera delar av frälsningssoldaternas liv och gärning. Författaren rör sig med god disposition mellan allt från soldaternas omvändelseberättelser, sociala verksamhet samt uniformering och övriga klädsel till deras relation till och anammande av moderna föreställningar och innovationer. Till exempel lyckades soldaterna genom bruket av moderna färdmedel som tåg, cykel och på sikt även bil framstå som en rörelse ”i tiden”.

Tiden som skildras i boken utmärktes i Sverige av en omfattande samhällsomvälvning, vilket författaren illustrerar med hjälp av den tilltagande urbaniseringen och sociala differentieringen respektive konsolideringen av de klassiska folkrörelserna. Det är emellertid lika viktigt att förstå Frälsningsarmén i förhållande till dessa fenomen som i förhållande till den av Lundin inom paranteser satta sekulariseringen. Arméns arbete för att expandera religionens sociala inflytande kan exempelvis med fördel tolkas i relation till den tyske kyrkohistorikern Hartmut Lehmanns beskrivning av ett Europa som under perioden i fråga kännetecknades av ett dialektiskt förhållande mellan ”avkristning” å ena sidan och kristen väckelse å den andra. Denna förklaringsmodell har noterats i den tidigare svenska forskningen om kristen manlighet, vilken författaren även förhåller sig till i inledningskapitlet.

I den, om än begränsade, internationella forskningen om Frälsningsarmén som behandlar genusrelationer noterar Lundin två positioner. Å ena sidan en som utgår från att armén gav understöd till kvinnornas emancipation och å andra sidan en som menar att rörelsen dominerades av män och reproducerade stereotypa föreställningar om manlighet och kvinnlighet och på så sätt upprätthöll kvinnornas underordning gentemot männen. Boken avslutas med konstaterandet att det inte legat i undersökningens syfte att ”driva någon av dessa ståndpunkter”. Även om det av författaren är klokt att närma sig denna problematik på ett mer ny-

anserat sätt finner läsaren återkommande analytiska förenklingar, vilka leder bort från det maktperspektiv som lyser igenom i flera av resultaten.

Det framkommer till exempel att kvinnors yttre, i form av kläder, skor, frisyr och dylikt, reglerades på ett skarpare och mer omfattande sätt än männens. Också kontrollen av och bestraffningen för kärleksförhållanden och ”okyskhet” drabbade kvinnorna i större utsträckning än männen. Som bakomliggande anledning till dessa villkor anger Lundin att kvinnorna granskades hårdare av det omgivande samhället och att Frälsningsarmén därför var särskilt måna om att kvinnorna i rörelsen inte utåt skulle framstå som ”lösaktiga”. Den analysen må inte vara utan grund, men i dess ofullständighet riskerar den resultera i en otillbörlig historieskrivning där patriarkala strukturer och en förkastlig kvinnoyn inom ett religiöst samfund rättfärdigas utifrån dess utsatta position i samhället. Problematiken är signifikativ för studien, som förvisso är rik på teoretiska och jämförande perspektiv och således även på kritiska frågor, men tenderar resultera i något korta och förenklade synteser. Andra sidan av myntet är att Lundin ger en desto mer tillgänglig redogörelse över Frälsningsarméns tidigaste verksamhet i Sverige, vilken också förtjänar en bred läskrets och omfattande publicitet.

Martin Nykvist
Doktorand, Lund

Klas Hansson, *Svenska kyrkans primas. Ärkebiskopsämbetet i förändring 1914–1990*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia 47. Uppsala: Uppsala Universitet, 2014. 500 sid.

Klas Hansson har gett sig i kast med att undersöka hur ärkebiskopsämbetet inom Svenska kyrkan har förändrats mellan 1914 – 1990. Detta har resulterat i en omfångsrik avhandling som passande nog lades fram i Uppsala under senhösten i år; det är ju som bekant 100 år sedan Nathan Söderblom utnämndes och vigdes till Svenska kyrkans primas. Valet av Söderblom innebar verkligen en förändring i relation till vad som varit.

Efter en sedvanlig inledning där allt från syfte och avgränsningar till teori och metod avhandlas, följer en bakgrundsteckning. De sju ärkebiskopar som verkat under perioden skildras utifrån ett femtontal aspekter som något förenklat kan sägas täcka in formella förändringar av ärkebiskopsämbetet, kyrkoteologisk uppfattning samt hur de var och en för sig har agerat och skildrats i ett antal sammanhang. I den mån underrubrikerna förändras har detta med yttre förändringar att göra, som att exempelvis Bördagsplakaten inte längre är relevanta att undersöka i relation till Bertil Werkströms ämbetsperiod.

Varje ärkebiskop skildras i sitt eget kapitel som rubricerats med sammanfattande och värderande ordpar,

som "Expansion och förnyelse" vad avser Nathan Söderbloms period och "Försiktighet och reträtt" när det gäller hans efterträdare Erling Eidem.

Avhandlingen avslutas med ett kapitel där analys och slutsatser följs av en sammanfattning. I analysdelen tillför Hansson vad han kallar "ett sociologiskt perspektiv" där Pierre Bourdieus begreppsvärld något oväntat införs som ett "analysinstrument och inte som en värdering av de i undersökningen ingående biskoparna". Varför? Det är svårt att se nyttan av att "Bourdieu-märka" avhandlingen när andra mer relevanta teoretiska överväganden saknas.

Först ska det sägas att Klas Hanssons avhandling utgör en välgärning i ett bestämt avseende: Det har länge saknats en sammanhållen skildring av svenska ärkebiskopar. Hanssons bok, befriad från avhandlingens formalia och teoretiska begränsningar, torde vara ett gott underlag för en sådan.

Den har också ett bestående värde i det att den är systematisk i upprepningen. Den som exempelvis vill jämföra Brilioths och Josefssons kyrkoteologiska positioner, eller hur Eidem skildrats i pressen i relation till Gunnar Hultgren, hittar i Hanssons avhandling en genväg till fördjupade studier. Så långt innehåller den mycket gott.

Men dessvärre, av de frågeställningar som författaren anger som övergripande är det svårt att förstå vad han i sitt sammanhang menar med "förändring". Detta blir inte tydligare i avhandlingens undersökningsdel. Hansson skriver om förändring utan att ange några som helst ledtrådar till begreppslig begriplighet.

Förändringsbegreppet är komplext och kan inte förklaras genom att skildra vad som förändras och i vilken riktning. Det deskriptiva måste få hjälp av en metaförståelse av förändringens "inre" mekanismer – dess "hur" – för att bättre kunna svara på de frågor som Hansson ställer till sitt material. Därför blir det också otydligt skildrat i avhandlingen hur erfarenheter av en ärkebiskop och förväntningar på nästa hänger samman:

* Hur bidrog de sex ärkebiskoparna var och en för sig och alla sammantagna till att förutsättningarna för den sjunde förändrades?

* Hur hängde exempelvis de erfarenheter som regeringen hade av Söderblom samman med de förväntningar som ledde fram till att även Eidem utnämndes från tredje förslagsrummet? Var alternativen otänkbara för att de stod Söderblom för nära eller fanns det andra skäl?

När Klas Hansson väl bestämmer sig för att skriva den breda och efterlängta skildringen av 1900-talets ärkebiskopar inom Svenska kyrkan – det borde han verkligen göra! – lär en genomläsning av Reinhard Kosellecks *Erfarenhet, tid och historia. Om historiska tiders semantik* ha mer att erbjuda av begreppslig

klarhet än något som Pierre Bourdieu kan erbjuda i det här sammanhanget. Det vore en förändring till det bättre.

Mikael Hermansson
Doktorand, Lund

David Wagschal, *Law and Legality in the Greek East: The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883. Oxford: Oxford University Press, 2015. xx + 331 sidor.

Denna monografi är en omarbetning av David Wagschals doktorsavhandling från år 2010 vid Durham University. Wagschal har föresatt sig att undersöka kyrkorättsbegreppet i den bysantinska traditionen. Undersökningen har fyra huvuddelar som föresätter sig att undersöka: (1) kyrkorättens form med fokus på kyrkorättskällornas form i synnerhet i handskriftstraditionen; (2) hur kyrkorätten introduceras i de bysantinska kyrkorättsamlingarna; (3) kyrkorättens språkdräkt; och (4) systematiseringen av kyrkorätten.

Wagschal är väl medveten om att han försöker fylla en lucka i den engelskspråkiga forskningen och han likställer i stort forskningsläget med den engelskspråkiga forskningen. Han känner till delar av den kontinentaleuropeiska forskningen men avfärdar i allmänhet denna eftersom den (i synnerhet den tyskspråkiga och grekiskspråkiga forskningen) inte utgår från hans egen föreställning om den bysantinska kyrkorätten. Den något kursiva och fragmentariska användningen av befintlig forskning framkommer bland annat när han påstår att det inte finns någon särskild studie av bysantinsk rättsterminologi vilket är direkt fel. Professor Spyros Troianos publicerade en sådan studie år 2000. Trots att Wagschal har vissa hänvisningar till Troianos så har han missat flera standardverk av Troianos vilket är anmärkningsvärt eftersom Troianos är en av de mest framstående bysantinska rättshistorikerna i vår samtid.

Wagschal påstår att hans undersökning primärt försöker komplettera Hamilton Hess' *The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica* (2 uppl. 2002) och Heinz Ohmes *Kanon ekklesiastikos: Die Bedeutung des altkirchlichen Kanonbegriffes* (1998). I inledningen lyfter han fram "rättskultur" som analysbegrepp. Han pekar särskilt på Dieter Simons *Rechtsfindung am byzantinischen Reichsgericht* (1973) och Rudolph Sohms epokgörande monografier om den kyrkliga rättshistorien för sin förståelse av den bysantinska rättskulturen.

Simon lyfts fram för hur han kontrasterade den bysantinska rättens retoriska karaktär mot modern kontinentaleuropeisk rättsdogmatik. Sohm lyfts fram för sin epokgörande motsättning mellan kyrkobegreppet och rättsbegreppet respektive mellan den gammalkatolska kyrkorätten (dvs. kyrkorätten fram till gregorianska reformrörelsen på 1000-talet) och nykatolska